

О. В. Боронь, д-р філол. наук, ст. наук. співроб.

ORCID ID: 0000-0002-1014-2219

SCOPUS ID: 57208054827

e-mail: ovboron@gmail.com

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Київ

ДИСКУСІЯ ДОВКОЛА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ НА ШЕВЧЕНКОВИХ ПОРТРЕТАХ, СТВОРЕНИХ 1857 РОКУ ПІД ЧАС ПОДОРОЖІ НА ПАРОПЛАВІ

Доведено необхідність пристати на аргументовану пропозицію Леоніда Большакова вважати малюнок, досі знаний як зображення Тихона Єпіфанова, імовірним портретом лоцмана Михайлова (зі знаком питання). Натомість заперечення дослідника щодо гаданої ідентифікації змальованих осіб на інших двох портретах як Михайла Комаровського і Єлисея Панченка визнати за браком доказів непереконливими і суб'єктивними. Якщо врахувати умови Шевченкової роботи на пароплаві, щоденникові записи зі згадками про виконані малюнки, про дозволя в той чи той день, а також коло чоловіків, які перебували на пароплаві, то в підсумку виходить, що прийнята нині ідентифікація Миколи Мацапури є найбільш вірогідною.

Ключові слова: портрет, щоденник, зображена особа, ідентифікація особи, біографія, доказ, колекціонування предметів мистецтва.

Вступ. Образотворча спадщина Шевченка містить ще чимало "білих плям", які не завжди можливо остаточно заповнити за наявного стану джерел. Водночас, спираючись на візуальні характеристики творів, дотичні документи та матеріали, науковцям цілком під силу визначити ступінь вірогідності тих чи тих гіпотез. Мета статті – неупереджено розглянути аргументи Леоніда Большакова проти усталеної в академічному шевченкознавстві вірогідної ідентифікації осіб, зображених на трьох чоловічих портретах, які Шевченко створив під час подорожі на пароплаві "Князь Пожарский" від Астрахані до Нижнього Новгорода у серпні-вересні 1857 року. Об'єкт студії –

названі портрети, предмет – біографічні зв'язки зображених осіб із Шевченком.

Методологічну базу дослідження становлять традиційні методи біографістики, зокрема зіставлення відомостей різних джерел, критична перевірка достовірності відомих фактів тощо.

Основна частина. В останньому на сьогодні Повному зібранні творів Шевченка у 12 томах репродуковано портрет Тихона Єпіфанова, змальований, як сказано у коментарі [8, с. 295], 2 вересня 1857 року у Волжську Саратовської губернії під час стоянки пароплава "Князь Пожарский", яким поет завдяки люб'язності свого колишнього учня, на той час – рибпромисловця Олександра Сапожникова повертався із заслання від Астрахані. Шевченко того дня занотував у щоденнику: "Ночью против города Волжска (место центральной конторы дома Сапожниковых) пароход на несколько часов остановился. А. А. [О. Сапожников. – О. Б.] сошел на берег и в скором времени возвратился на пароход с своим главным управляющим Тихоном Зиновьевичем Эпифановым. Белый с черными бровями, свежий, удивительно красивый старик, с прекрасными манерами, и тени не напоминающими русского купца. Он мне живо напомнил своей изящной наружностью моего дядю Шевченка-Грыня" [7, с. 90–91].

Коментатор Повного зібрання зауважує, що це один із чотирьох неатрибутованих портретів, виявлених 1940 року (інші три – Михайла Комаровського (?), Єлисея Панченка (?), Катерини Козаченко), які на той час зберігалися у мистецтвознавця професора Ганса Куузіка в м. Таллінн (Естонія), куди вони були привезені зі Швеції. Малюнки раніше належали родині О. Сапожникова. Як портрет Т. Єпіфанова твір атрибутував Микола Мацапура, проти чого виступив Леонід Большаков, висловивши припущення, що портретований – лоцман Михайлов [8, с. 295]. Коментар академічного видання треба уточнити щодо першої згадки про портрет. У публікації уривка зі Шевченкового щоденника в журналі "Основа" 1862 року [2, с. 10], як це видно і з наведеної вище цитати, зовсім не йдеться про портрет Єпіфанова, а лише про коротку зустріч поета з ним.

Тож спробуймо уважно розібратися в атрибуції Мацапури та запереченнях Большакова. Підхід Мацапури зрозумілий: чотири

раніше невідомі малюнки, що 1948 року надійшли до Центрального музею Шевченка (нині Національний музей Тараса Шевченка), він співвідніс зі щоденниковими записами поета часу подорожі пароплавом "Князь Пожарский" від 22 серпня по 20 вересня. Жодних сумнівів не викликає атрибуція портрету тещі Сапожникова Катерини Козаченко (матері його дружини Ніни Олександрівни), про який Шевченко писав 30 серпня. Складніше із трьома іншими чоловічими портретами. Зацитувавши поетову нотатку про Єпіфанова, Мацапура зробив висновок, що зовнішність управителя "цілком відповідає портретові чоловіка з широкою бородою і пишними вусами. Можна сміливо твердити, що Шевченко намалював портрет Єпіфанова, настільки сподобався йому цей красивий старик. Широка, вільна манера, якою виконано цей твір, свідчить про високу майстерність Шевченка-рисувальника" [3].

Большаков звертає увагу на те, що стоянка у Волзьку тривала лише кілька годин, до того ж уночі: «Єпіфанова Шевченко бачив, той йому сподобався, але про малювання портрета немає і слова в "Щоденнику", не могло бути й мови на пароплаві: коротка зустріч на портретування не настроювала. Словесний портрет в цитованому записі [Шевченка. – О. Б.] чимось, безсумнівно, схожий з тим, що вміщений в десятому томі, але... це не Єпіфанов» [1, с. 57]. Портретованим Большаков вважає лоцмана пароплава Михайлова. Дослідник виявив у складі архіву журналу "Русская старина" в Інституті російської літератури (Пушкінському Домі) нотатку авторства Івана Явленського, свого часу чиновника Астраханської губернської канцелярії, пасажир пароплава "Князь Пожарский". За аргументованим припущенням науковця, це підписи до малюнків:

«Лоцман пароплава товариства "Кавказ и Меркурий", селянин Михайлов. Рядовий Тарас Шевченко, на пароплаві в липні місяці 1857 р.

Коли дозволено було Шевченкові повернутися в Росію, окрім столиць, то Шевченко прибув у м. Астрахань з Александровського форту і був узятий міським головою Олекс. Олекс. Сапожниковим під своє піклування, але оскільки Сапожников переїздив тоді

з родиною на проживання до Москви, то він довів Шевченка до Нижнього.

В дорозі Тарас Шевченко багато малював портретів. Два, що додаються, пані Ніна Олександрівна Сапожникова передає в редакцію "Русской старины"...

Явленський» [1, с. 54–55].

Портрети опубліковані не були. Цей Шевченків автопортрет нині невідомий. Треба додати, що мати Ніни Сапожникової Катерина Козаченко була дочкою Любові Явленської, сестрою Івана Явленського [1, с. 61].

Як зауважує дослідник, лоцману присвячено великий, розгорнутий запис у Шевченковому щоденнику від 29 серпня:

"Выше Камышина в 60 верстах на правом берегу Волги лоцман парохода пока[за]л мне бугор Сеньки Разина. Это было на рассвете, и я не мог хорошо рассмотреть этой замечательной, но неживописной местности. Исторический бугор этот, – я не знаю, почему его называют бугром, – он и на вершок не выше окружающей его местности. И если бы лоцман мне не указал его, я и не заметил бы этой ничтожной твердыни славного лыцаря Сеньки Разина, этого волжского барона и, наконец, пугала московского царя и персидского шаха. Открытые большие грабители испугались скрытого ночного воришки! Так белоголового великана хищника беркута пугает иногда ничтожный нетопырь.

Самое плоское суздальское изображение прославленного предмета так же интересно, как и самое изящное произведение живописи. Сознвая эту истину, мне еще досаднее, что я не мог сделать ниже слабого очерка с этого весьма прославленного бугра. Солнце еще не всходило, а бугор оставался за нами верстах в де[с]яти, и я должен был довольствоваться небольшим фантастическим рассказом несловоохотливого лоцмана.

Волжские ловцы и вообще простой народ верит, что Сенька Разин живет до сих пор в одном из приволжских ущелий близ своего бугра, и что (по словам лоцмана) прошедшим летом какие-то матросы, плывшие из Казани, останавливались у его бугра, ходили в ущелье, видели и разговаривали с самим Семеном Степановичем [Тимофійовичем. – О. Б.] Разиным. Весь он,

сказывали матросы, оброс волосами, словно зверь какой, а говорит по-человечьи. Он уже начал было рассказывать что-то про свою судьбу, как настал полдень, и из пещеры выполз змий и начал сосать его за сердце, а он так страшно застонал, что матросы от ужаса разбежались куда кто мог. А за то его, приба[ви]л лощман, ежедневно змий за сердце сосет, что он проклят во всех соборах, а прокля[т] он за то, что убил астраханского архиерея Иосифа. А убил он его за то, что тот его волшебству сопротивлялся.

По словам того же рассказчика, Разин не был разбойником, а он только на Волге брандвахту держал и собирал пошлину с кораблей и раздавал ее неимущим людям. Коммунист, выходит" [7, с. 88–89].

На користь гіпотези Большакова свідчить і така деталь. Єпіфанов, за Шевченковим описом, – "белый с черными бровями", тобто геть сивий, тоді як на портреті змальовано чорнявого, з відблисками світла на волоссі, русавою (або й сивою) бородою міцного чоловіка середніх літ, якого важко назвати старим. Ще можна сперечатися щодо епітетів "свежий, удивительно красивый", але не про об'єктивні характеристики зовнішності. Газетна замітка Мацапури, очевидно, і не претендувала на наукову атрибуцію. Однак свої спостереження над щойно тоді набутими Шевченковими творами він пізніше використав у Повному зібранні творів у 10 томах [6, с. 8–9]. Прикро, що Мацапура ні у газетній публікації, ні у коментарі в десяти томнику не зацітував Шевченкові слова про зустріч із Єпіфановим саме вночі на кілька годин, що дало Большакову вагомі підстави поставити міркування мистецтвознавця під сумнів. Тож даремно коментатори нового академічного зібрання некритично повторили версію Мацапури, обмежившись констатацією альтернативного припущення Большакова.

Як на мене, зі сказаного логічно випливає, що обґрунтовану гіпотезу оренбурзького науковця слід брати за основну, подаючи прізвище гаданого портретованого Михайлова зі знаком питання. У кожному разі за наявності таких вагомих заперечень та різних версій ідентифікації зображеної особи варто поки хоча би ставити знак питання біля імені Єпіфанова.

Важче Мацапурі виявилось ідентифікувати зображених осіб на інших двох чоловічих портретах, виконаних на пароплаві. Щоденник містив тільки два записи про створення таких малюнків: портрет одного зі службовців О. Сапожникова, майбутнього капітана його пароплава – Михайла Комаровського (1811 – ?) і домашнього лікаря родини Сапожникових – Єлисея Панченка (1813 – ?). 15 вересня Шевченко занотував:

"Меня разбудил гром падающего якоря, т. е. цепи, перед Ураковским перекатом.

Пользуясь сей непродолжительной стоянкой и продолжительным тихим переходом через сей Ураковский перекат, я нарисовал белым и черным карандашом, довольно удачно, портрет Михайла Петровича Комаровского, будущего капитана будущего парохода А. Сапожникова, за то, что он подарил мне свои бархатные теплые сапоги" [7, с. 100].

Наступний запис про портрет позначено 17 вересня: "Вчера мне ничто не удалось. Поутру начал рисовать портрет Е. А. Панченка, домашнего медика А. Сапожникова. Не успел сделать контуры, как позвали завтракать. После завтрака пошел я в капитанскую светелку с твердым намерением продолжать начатый портрет, как начал открываться из-за горы город Чебоксары. [...] Когда скрылись от нас живописные грязные Чебоксары, я снова принялся за портрет. Но принялся вяло, неохотно. Принялся для того, чтобы его кончить, и кончил, разумеется, скверно" [7, с. 101]. Тобто, очевидно, Шевченкові не вдалося портретна схожість, як це іноді траплялося.

Але кого на якому портреті зображено? У газетній замітці Мацапура навів лише щойно зацитовані уривки зі щоденника, не розв'язавши питання ідентифікації. Обидва портрети у статті 1949 року не було репродуковано. Один із них Мацапура без жодних пояснень пов'язав із Комаровським, а другий – із Панченком уже в десяти томному зібранні творів, резонно застерігшись в обох випадках знаком питання.

Як зауважує Большаков, "єдиним доказом на користь твердження про те, що людина з сумним, навіть хворобливим виразом на аркуші № 11 [у Повному зібранні творів у 10 томах. – О. Б.] – не хто інший, як Комаровський служить для коментаторів

щоденниковий запис від 15 вересня" [1, с. 61]. Дослідник відзначає, що "капітаном приватного судна могла бути прийнята і особа цивільна, яку ми бачимо на портреті, – суто цивільна, підкреслено цивільна" [1, с. 62] (розрядка Большакова). Далі він емоційно, зі знаками оклику, наголошує на тому, що Комаровський був військовим моряком, морським офіцером у досить високому чині. Його біографія така. 1825 року вступив до морського кадетського корпусу, 1831 став гардемарином, через рік – мічманом. Служив на Балтійському морі. На початку 1840-х його переведено до Астрахані. Командував бригам "Ардон", пароплавами "Волга", "Кура", "Ленкорань" [1, с. 62]. "Ленкорань" від 1848 року курсував між портами Каспійського моря як поштовий пароплав, заходив і до Новопетровського укріплення. Комаровський був капітаном "Ленкорані" у 1848–1854 роках. У 1856 році він став капітаном другого рангу. 19 листопада 1857 року його звільнено для служби на комерційних судах. Згодом він повернувся у військовий флот: від 1862 року – капітан першого рангу, з 1870-го – генерал-майор (зарахований по резервному флоту), 1875-го – генерал-лейтенант зі звільненням від служби [4, с. 371]. Під час подорожі на пароплаві "Князь Пожарский" перебував у відпустці.

У підсумку Большаков робить парадоксальний висновок:

«На портреті, який я розглядаю, морського офіцера не побачиш – його нема.

Комаровського художник малював для Комаровського. Йому портрет був вручений, у нього, найімовірніше, він і залишився. Справді, з якої речі портрет мав потрапити до Сапожникових?

Питання під портретом, на мою думку, має бути зняте. Разом із прізвищем М. П. Комаровського. Поки що, на жаль, можливий єдиний підпис: "Портрет невідомого. 1857"» [1, с. 62–63].

Большаков нагадує і біографію колезького радника Панченка: той був медичним інспектором Астраханського порту, лікарем Астраханської гімназії. Зміцненню його службового становища сприяло одруження з дочкою генерал-майора Поскочина. Медик узяв відпустку "за домашніми обставинами", щоб супроводжувати Сапожникових до Нижнього Новгорода [1, с. 63]. Дослідник і в цьому випадку порушує питання, чому портрет Панченка мав

опинитися у Сапожникових? І підсумовує свої заперечення: жодних доказів на користь того, що на цих портретах намальовано Комаровського і Панченка, немає; Шевченко малював не тільки ті портрети, про які згадує в щоденнику, а й інші, які й бачимо. На переконання дослідника, на вцілілих малюнках зображено невідомих, тоді як портрети Комаровського і Панченка треба вважати незнайденими [1, с. 64].

Твердження Большакова, що на першому з портретів змальовано суто цивільну, а не військову людину, не витримує жодної критики. Це приклад суто смакового, суб'єктивного враження, яке він силкується видати за факт. Я, скажімо, бачу якраз військову людину в цивільному одязі, але моє відчуття не може слугувати доказом.

Другий аргумент, що малюнки мали опинитися у портретованих, теж сумнівний. Зберігання портрета Михайлова (?) в Сапожникових дослідник пояснює так: "Портрет лоцмана Михайлова було зроблено, звичайно, не на замовлення. Цілком імовірно, що він міг опинитися в руках Сапожникових як подарунок художника в подяку за добрі почуття й безкорисливі послуги, йому зроблені. Таким чином, наявність цього портрета в колекції астраханських рибопромисловців виправдана" [1, с. 60]. Якщо перед нами портрети невідомих, то чому вони знову ж таки опинилися в Сапожникових, а не в тих загадкових невідомих? Хіба завжди портрет потрапляв у руки змальнованої особи? Тільки в тому разі, коли замовник оплачував роботу художника.

Мені здається, що суто інтуїтивно Мацапура, не маючи, крім щоденникових записів, додаткової інформації про Комаровського і Панченка, зокрема їхньої іконографії, правильно ідентифікував зображених. Якщо обирати лише між ними двома, то на портреті гаданого Комаровського змальовано людину, звиклу до випробувань, дисципліновану, зосереджену, тоді як на портреті, як вважається, Панченка бачимо людину інтелектуальної праці з пещеним обличчям.

Большаков, як уже сказано, взагалі відкидає таку ідентифікацію, вважаючи вцілілі малюнки портретами невідомих. Але чи справді Шевченко мав можливість багато малювати на пароплаві? Звернімося до його щоденника, щоб реконструювати

умови та обставини мистецької праці. Майже щодня він залишає у нього запис. 28 серпня занотував: "Со дня выхода парохода из Астрахани, т. е. с 22 августа, я не могу ни за что, ни даже за свой журнал, приняться аккуратно, как это было в Новопетровском укреплении. [...] Берега Волги от Царицына и Дубовки с часу на час делаются выше, живописнее, очаровательнее. И я не сделал еще ни одного очерка. Недосуг. [...] А журнал свой, который в эти дни должен бы был наполняться такими очаровательными событиями, я совсем оставил, извиняя себя невозможностью писать по случаю вздрагивания палубы" [7, с. 87].

Тож до цього дня він нічого не малював. 29 серпня записав: "Берега Волги с каждым часом делаются выше и привлекательнее. Я попробовал сделать очерк одного места с палубы парохода, но, увы, нет никакой возможности. Палуба дрожит, и контуры берегов быстро меняются. И я с своим давнишним новопетровским предположением рисовать берега матушки Волги должен теперь проститься. Сегодня с полуночи и до восхода солнца пароход грузился дровами около Камышина, и я едва успел сделать легонький очерк камышинской пристани с правым берегом Волги. Дров взято до Саратова, и, значит, я ближе Саратова ничего не сделаю" [7, с. 88].

Постійне дрижання палуби майже унеможливило роботу художника. Малонок Камишина має авторський номер "1" [8, с. 292]. Всього відомо, крім портретів, ще десять малюнків, виконаних під час плавання: сім більш-менш викінчених [8, № 3, 5, 6, 8–11] та три начерки [8, № 103–105]. П'ять із цих малюнків мають авторську нумерацію (або її сліди) від одного до п'яти.

5 вересня поет писав: "Ничего не читаю и не рисую. Рисовать не дает машина своим неугомонным шумом и трепетанием, а читать – ненаглядные берега Волги" [7, с. 92]. 19 вересня зламався шатун, і одне з коліс пароплава перестало працювати. 20 вересня: «С рассветом "К[нязь] Пожарский" поднял якорь и, как подстреленный орел, захлопал одним колесом своим. Взошло солнце и осветило очаровательные окрестности Нижнего Новаграда. Я хотел было хоть что-нибудь начертить, но увы, дрожание палубы при одном колесе еще ощутительнее, а серые сырые тучки не замедлили закрыть животворяще[е]

святило и задернуть прозрачным серым туманом живую декорацию» [7, с. 107–108].

Тож чи багато міг намалювати Шевченко в таких обставинах? Особливо портретів, які потребували певних умов? Єдиний збережений портрет, про який немає запису в щоденнику, – Михайлова чи, як вважалося досі, Єпіфанова.

Тепер спробуємо проаналізувати коло чоловіків, яких Шевченко мав можливість змалювати на пароплаві. Таке портретування могло бути радше з люб'язності, ніж за гроші, бо інакше портрет опинився б, як уже йшлося, не в О. Сапожникова, а у замовника.

9 вересня на палубу піднявся капітан волзького пароплава "Сусанин" Яків Возніцин [1, с. 268], до якого Шевченко не відчув жодної симпатії: "Между прочими интересными разговорами за чаем Возницын сказал, что он после закрытия волжской навигации едет в свое поместье (Тверской губернии) по случаю освобождения крепостных крестьян. Он хотя и либерал, но, как сам помещик, проговорил эту великолепную новость весьма не с удовольствием. Заметьте сие филантропическое чувство в помещике Тверской губернии, я почел лишним завести разговор с помещиком о столь щекотливом для него предмете. И не разделив восторга, пробужденного этой великой новостью, я закутался в свой чапан и заснул сном праведника" [7, с. 96].

Ще гірші почуття в поета викликала особа голови Симбірської палати карного суду Рудольфа Ренненкампа [1, с. 297]: «В 6 часов вечера приходил к капитану нашему нек[и]й герр Ренинка[м]пф, агент компании фирмы "Меркурий". Пошлая, лакейско-немецкая [физиономия], и ничего больше! А между прочим, эта придворно-лакейская физиономия принадлежит статскому советнику и председателю какой-то палаты, чуть ли не казенной!» [7, с. 96–97].

Шевченко намалював портрет свого приятеля капітана пароплава "Князь Пожарский" Володимира Кишкина, але вже у Нижньому Новгороді, 23 вересня, після від'їзду Сапожникових 21 вересня до Москви: "От нечего делать нарисовал сегодня портрет В. В. Кишкина удовлетворительно" [7, с. 109]. Твір не знайдено. Поет захоплювався грою на скрипці буфетника пароплава "Князь Пожарский", колишнього кріпака Олексія

Панова [7, с. 86], якого гіпотетично теж міг змалювати, але щоденник жодних згадок про це не містить.

З уявності художник міг намалювати портрет О. Сапожникова, проте його іконографія (олійний портрет 1852 року пензля Василя Тропініна) не має нічого спільного з уцілілими портретами Шевченкової роботи. Та й у 1857 році йому виповнилося тільки 30 років, тоді як портретовані істотно старші. Ще одним пасажиром "Князя Пожарского" був уже згадуваний чиновник Астраханської губернської канцелярії Іван Явленський (1824 – не раніше 1890-х років) [1, с. 313], однак його вік тоді (33 роки) не відповідає літам зображених осіб.

Результати дослідження. Якщо врахувати умови для роботи на пароплаві, щоденникові записи зі згадками про виконані малюнки, про дозвілля в той чи той день, а також коло чоловіків, які перебували тоді на пароплаві, то в підсумку виходить, що ідентифікація Мацапури найбільш вірогідна, хоч і небеззастережна, на що в академічних виданнях вказують знаки питання біля прізвищ портретованих.

Чому ж три чоловічі портрети стали власністю О. Сапожникова? Пояснення доволі просте. О. Сапожникову Шевченко 30 серпня дарує портрет його тещі К. Козаченко, а не самого іменинника, як можна було б очікувати, тобто це ще один приклад того, як портрет може опинитися не у власності зображеної особи. Лоцман Михайлов, який не мав де зберігати малюнок, медик Панченко і капітан другого рангу Комаровський перебували у службовій і матеріальній залежності від свого роботодавця мільйонера О. Сапожникова, мецената і колекціонера предметів мистецтва. Ймовірно, рибопромисловець узяв на збереження або викупив [див.: 5] у портретованих Шевченкові малюнки, які становили для нього в першу чергу мистецьку цінність. Саме тому три малюнки одразу опинилися в руках колекціонера. Тож немає потреби множити портрети "невідомих", адже Мацапура свого часу запропонував вірогідне розв'язання, якого слід дотримуватися, поки не буде знайдено додаткових матеріалів – іконографії згадуваних вище осіб, нових архівних документів тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Варто пристати на аргументовану пропозицію Большакова вважати малюнок, досі знаний як зображення Єпіфанова, імовірним портретом лощмана Михайлова (зі знаком питання). Натомість заперечення дослідника щодо гаданої ідентифікації змальованих осіб на інших двох портретах як Комаровського і Панченка визнати за браком доказів непереконливими і суб'єктивними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большаков Л. Н. Їхав поет із заслання... Пошуки. Роздуми. Дослідження / Леонід Большаков. – К.: Дніпро, 1977. – 327 с.
2. Дневник Т. Гр. Шевченка // Основа. 1862. Лютий (февраль). С. 3–29.
3. Мацапура М. Неопубліковані малюнки Т. Г. Шевченка / Микола Мацапура // Радянське мистецтво. 1949. 17 березня. № 11. С. 4.
4. Общий морской список. Санкт-Петербург: Тип. В. Демакова, 1898. Ч. X. 755 с.
5. Четыре рисунка Т. Г. Шевченко // Литературная газета. 1950. 26 октября. № 100. С. 3.
6. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 10 т. Т. 10: Живопис, графіка, 1857–1861 / Тарас Шевченко. К.: Вид-во АН УРСР, 1951. X с., 104 арк. репрод. 174 с.
7. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 12 т. / Тарас Шевченко. К.: Наукова думка, 2003. – Т. 5. 495 с.
8. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 12 т. Т. 11: Мистецька спадщина. Живопис і графіка: 1857–1861 / Тарас Шевченко. К.: Наукова думка, 2014. 401 с.

REFERENCES

1. Bolshakov L. N. Yikhav poet iz zaslannia... Poshuky. Rozdumy. Doslidzhennia / Leonid Bolshakov. K.: Dnipro, 1977. 327 s. (in Ukrainian).
2. Dnevnik T. Gr. Shevchenka // Osnova. 1862. Liutyi (fevral). S. 3–29. (in Russian).
3. Matsapura M. Neopublikovani maliunky T. H. Shevchenka / Mykola Matsapura // Radianske mystetstvo. 1949. 17 bereznia. № 11. S. 4. (in Ukrainian).
4. Obschiy morskoy spisok. Sankt-Peterburg : Tip. V. Demakova, 1898. Ch. X. 755 s. (in Russian).
5. Chetyre risunka T. G. Shevchenko // Literaturnaya gazeta. 1950. 26 oktyabrya. № 100. S. 3. (in Russian).
6. Shevchenko T. H. Povne zibrannia tvoriv : v 10 t. T. 10: Zhyvopys, hrafika, 1857–1861 / Taras Shevchenko. K.: Vyd-vo AN URSS, 1951. X s., 104 ark. reprod. 174 s. (in Ukrainian).
7. Shevchenko T. H. Povne zibrannia tvoriv : u 12 t. / Taras Shevchenko. K.: Naukova dumka, 2003. T. 5. 495 s. (in Ukrainian).
8. Shevchenko T. H. Povne zibrannia tvoriv : u 12 t. T. 11: Mystetska spadshchyna. Zhyvopys i hrafika: 1857–1861 / Taras Shevchenko. K.: Naukova dumka, 2014. 401 s. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 08.03.23

O. V. Boron, DSc (Philol.), Senior Researcher
ORCID ID: 0000-0002-1014-2219
SCOPUS ID: 57208054827
e-mail: ovboron@gmail.com
Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE DEBATE ON PERSONS' IDENTIFICATION IN SHEVCHENKO'S PORTRAITS CREATED IN 1857 DURING HIS VOYAGE ON THE STEAMER

The paper aims at impartially examining Leonid Bolshakov's arguments against the established in academic Shevchenko studies probable identification of the persons depicted in three male portraits that Shevchenko created during his voyage on the steamer "Prince Pozharsky" from Astrakhan to Nizhnyi Novgorod in August-September 1857. The object of the study is the mentioned portraits, and the subject is depicted persons' biographical connections with Shevchenko. The methodology of the study is based on traditional methods of biographical criticism, in particular, comparing information from different sources, critical verification of the reliability of known facts, etc.

The article proves the necessity of accepting Bolshakov's reasoned proposal to consider the drawing, still known as the image of Tikhon Yepifanov, as a probable portrait of pilot Mikhailov (with a question mark). However, the researcher's objections to the supposed identification of the persons depicted in the other two portraits as Mikhail Komarovsky and Yelisey Panchenko should be recognized as unconvincing and subjective due to the lack of evidence. Taking into account the working conditions on the steamer, diary entries with references to the drawings made, leisure activities on a given day, and the circle of men who were aboard at the time, it turns out that the current identification of Mykola Matsapura is the most probable, although not without reservations, as indicated in academic publications by the question marks next to the names of the portrayed.

The pilot Mikhailov, who had no place to keep the drawing, the medical man Panchenko, and the second-rank captain Komarovsky were officially and financially dependent on their employer, the millionaire Alexandr Sapozhnikov, a patron and an art collector. Probably, the fishing industrialist took for safekeeping or purchased Shevchenko's drawings, which were primarily of artistic value to him, from the portrayed ones. That is why all the four drawings immediately ended up in the hands of a collector.

Keywords: portrait, diary, depicted person, identification, biography, evidence, art objects collecting.